

---

---

# СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Отримано: 26 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: maria.didenko.05@gmail.com

sybirka@i.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-95-99

Діденко М. О., Сибірко О. С. Критичне мислення як важлива складова вивчення англійської мови студентами морських спеціальностей. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 95–99.

---

УДК: 378.147

**Діденко Марія Олександрівна,**  
старший викладач  
**Сибірко Оксана Сергіївна,**  
старший викладач

*Державний університет інфраструктури та технологій*

## КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ МОРСЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

*У статті розкрито сутність поняття “критичне мислення” та описані особливості формування критичного мислення засобами англійської мови у студентів морських спеціальностей. Нами встановлена необхідність організації свідомого творчого процесу пізнання світу у рамках формування іншомовної компетентності. В статті описані властивості критичного мислення, окреслені завдання та вміння, які реалізуються в процесі його формування, зазначені особливості процесу організації формування критичного мислення у студентів. Ми розробили та описали практичні завдання, які сприяють розвитку умінь критичного мислення на заняттях з англійської мови, для викладачів англійської мови за професійним спрямуванням, які формують іншомовну компетентність майбутніх моряків.*

**Ключові слова:** критичне мислення, компетентність, творчий процес, пізнання, технологія.

**Maria Didenko,**  
Senior Teacher  
**Oksana Sybirko,**  
Senior Teacher

*State University of Infrastructure and Technologies*

## CRITICAL THINKING AS AN IMPORTANT ASPECT OF LEARNING ENGLISH BY STUDENTS OF THE MARINE SPECIALTIES

*This article rationalises the concept of «critical thinking» and describes how students of maritime specialisms can develop their critical thinking through English. We have determined the need to organise a conscious creative process of experiencing the world as a part of foreign language competence. The article outlines objectives, skills and abilities which we focus on in the process of developing critical thinking. It also points out the specific features of the process. Modern student has unlimited access to information, that's why the task of a modern teacher is not only to transfer their knowledge, but to teach to analyze the information. Students should be able to discuss problematic situations, to clearly and competently present their opinions and ideas and consider and perceive other points of view, even if they do not seem right or rational. It's important to develop both the strive to win and the ability to acknowledge mistakes. For students of maritime specialties, the ability to think critically is vital, because they need to make quick, independent, correct decisions in stressful conditions, predict possible consequences of each solution. We have designed and described activities that involve critical thinking skills at English classes, which can be used by teachers of English for specific purposes who help develop foreign language competence of seafarers.*

**Key words:** critical thinking, competence, creative process, experience, technique.

**Вступ.** Завдяки тому, що сучасний студент має необмежений доступ до інформації, перед сучасним педагогом постає задача не просто передати свої знання, а навчити аналізувати отриману інформацію з погляду доцільності та корисності, обговорювати проблемні ситуації, чітко і грамотно викладати свої думки, переконливо доводити свою власну думку, а також враховувати і сприймати інші точки зору, навіть якщо вони не здаються правильними або раціональними. Необхідно навчити розпізнавати суперечливі дані та розвивати вміння знайти істинні; розвивати і волю до перемоги, і вміння визнавати власні помилки. Для студентів морських спеціальностей вміння мислити критично є життєво необхідним, адже у стресових

умовах, у будь-якій надзвичайній ситуації їм необхідно приймати швидкі, незалежні, оптимально правильні рішення, прогнозувати можливі наслідки кожного варіанту розв'язання ситуації. На нашу думку, неправильно змодельована ситуація може коштувати життя, тому майбутні моряки мають вчитись бути відповідальними за свій вибір.

Надзвичайно важливо для України зміцнювати свої позиції на міжнародному ринку праці у морській галузі. Це зумовлює підготовку спеціалістів, які не просто мають високий рівень професійних знань, вільно спілкуються англійською мовою, що дає змогу працювати у міжнародних екіпажах, але соціально-адаптованих, вмотивованих особистостей, які здатні адекватно і швидко реагувати на проблемні ситуації. Недостатня теоретична база формування критичного мислення у студентів морських спеціальностей спонукала нас до дослідження цього питання.

**Мета статті** – розкрити властивості критичного мислення, окреслити завдання та вміння, які реалізуються в процесі його формування, описати особливості процесу організації формування критичного мислення у студентів, а також розробка практичних завдань для розвитку критичного мислення.

Завдання статті:

- визначити сутність поняття “критичне мислення”;
- з'ясувати значення вміння мислити критично для студентів-моряків;
- визначити основні методи і прийоми розвитку критичного мислення на заняттях з англійської мови у ВНЗ;
- запропонувати комплекс видів діяльності, спрямованих на розвиток критичного мислення.

**Основна частина.** Батьківщиною теорії критичного мислення вважають Сполучені Штати Америки. Ця ідея є одним із загальноновизнаних напрямків у закордонній педагогіці та психології.

Багато науковців (В. Болотов, М. Вайнстайн, М. Кларін, Р. Пол, С. Терно) дотримуються думки, що основними ознаками критичного мислення є вміння досліджувати реальні життєві та професійні ситуації, проектувати різні варіанти розвитку цих ситуацій та поставлених задач, порівнювати, оцінювати, аналізувати переваги та недоліки кожного із запропонованих рішень. На важливості стратегії прийняття рішень студентами морських спеціальностей наголошує О. Тирон у авторефераті дисертації «Психолого-педагогічні основи формування іншомовної компетентності майбутніх моряків» [5].

Р. Пол сприймає критичне мислення як рух двох хвиль. Перша хвиля завжди полягає у “критичному аналізі”, що являє собою чітке, раціональне мислення, включаючи критику [10].

Р. Пол і М. Скрівен почали визначати критичне мислення як “інтелектуальний чітко організований процес концептуалізації, застосування, аналізу, синтезу та оцінки інформації, зібраної за допомогою спостереження, випробовування, втілення, міркування, спілкування” [11].

Психолог Д. Халперн розглядає критичне мислення як використання таких методів пізнання, які відрізняються контрольованістю, обґрунтованістю та цілеспрямованістю, збільшують вірогідність отримання бажаного кінцевого результату [7].

Неможливо розглядати критичне мислення як окреме вміння, адже це – комплекс умінь, який формується поступово, це результат щоденної кропіткої роботи викладача і студента. Засобами англійської мови можна і треба розвивати вміння критичного мислення студентів. Але критичне мислення не є самоціллю, а лише інструментом для розвитку мовленнєвих умінь. Коли студенти інтерактивно працюють з будь-якою інформацією, вони вчать мислити, тренують інтелектуальні здібності, не помічаючи, що їхнім інструментом є саме англійська мова. Набуті вміння студенти використовують для розвитку власного творчого потенціалу: чим більше вони знають і вміють, тим легше їм створювати власні творчі продукти.

Е. Глейзер пропонує теорію, що вміння мислити критично складається з трьох елементів:

- відкритість (щоб розглядати проблеми і ситуації, які відбуваються в межах життєвого досвіду);
- обізнаність у методах логічного дослідження і міркування;
- наявність навичок, які допомагають застосовувати ці методи [9].

Прагнення до розвитку критичного мислення студентів суттєво змінює підходи до навчально-виховного процесу, функції, форми і методи його організації.

Мета формування критичного мислення полягає в тому, щоб припинити наказувати студенту, що робити, а допомогти йому зрозуміти можливості навчання і освіти, і сформувати вміння використовувати ці можливості, а також спрямувати студента у потрібному напрямку, який він, можливо, не може побачити одразу самостійно.

Для того, щоб перетворити мислення на усвідомлений, самостійний, рефлексивний, цілеспрямований, обґрунтований, контрольований та самоорганізований процес, необхідна наявність комплексу чинників:

- 1) цілі навчання (мотивація) – створення проблемної ситуації;
- 2) засіб навчання, який містить правила критичного розмірковування;
- 3) зміст навчання, поданий системою проблемних задач, що поступово ускладнюються;
- 4) метод навчання, який передбачає систематичне створення для учнів ситуацій вибору;
- 5) форма навчання, яка забезпечує діалог у процесі розв'язування ситуацій вибору;
- 6) метод контролю, що передбачає письмові завдання та наступну групу та індивідуальну рефлексію (аналіз і критику, самоаналіз і самокритику);
- 7) стиль навчання, який надає учню право на помилку, моделює ситуації виправлення помилок [3].

Завдання на заняттях повинні бути спрямовані на обговорення реальних проблем, які важливі саме для студентів. Це, в свою чергу, може бути захоплюючим, приємним та продуктивним процесом, який допоможе досягти освітньої мети і бути активним мислителем, так і активним користувачем англійської мови.

Навчання – це переважно важка робота, використовуючи звички, набуті протягом довгого часу, слідуючи власному досвіду, яка вимагає експериментування, переживання розчарувань і невдач [10].

Критичне мислення є складним процесом та складається з декількох логічно пов'язаних етапів:

- збір інформації з різних джерел;
- аналіз точок зору, вибір власної;
- порівняння власної точки зору та інших;
- добір аргументів на підтримку власної позиції;

– прийняття рішення на основі зібраних доказів.

Науковці зазначають, що критичне мислення характеризується наступними властивостями:

#### 1. Усвідомленість

Найсуттєвішою рисою критичного мислення є високий ступінь усвідомленості власних розумових дій, пильна увага до них. Усвідомити необхідність означає усвідомити проблему, усвідомити суперечність, що знаходиться в основі проблеми, переконатися в необхідності її розв'язання, шукати такий спосіб зміни обставин, який розв'яже дану суперечність.

#### 2. Самостійність

Самостійність характеризується вмінням людини ставити нові завдання й розв'язувати їх, не користуючись допомогою інших людей. Самостійність мислення спирається на знання та досвід інших людей, але передбачає творчий підхід до пізнання дійсності.

#### 3. Рефлексивність

Рефлексія – це процес і результат фіксації учасниками педагогічного процесу стану свого розвитку, саморозвитку і причин цього. Рефлексія є природним і невід'ємним компонентом інтерактивного навчання студентів. Рефлексувати – означає звертати свідомість на саму себе, розмірковувати над своїм психічним станом, а тому й впливати на самого себе.

#### 4. Цілеспрямованість

Цілеспрямованість породжується рефлексією, полягає у розвитку вміння визначати мету, розробляти план її досягнення.

#### 5. Обґрунтованість

Рефлексія також породжує обґрунтованість, оскільки розглядає форми мислення та його підстави, виявляє межі достовірності та застосування шляхом критичного аналізу знання та методів пізнання.

#### 6. Контрольованість

Ще одним наслідком рефлексії є контрольованість мислення. Пильна увага до процесу розмірковування та співвіднесення його з цілями, цінностями та нормами і є контролем.

#### 7. Самоорганізованість

Контроль в свою чергу породжує самоорганізацію, самозміну.

Завдання критичного мислення та вміння, які практикуються під час їх виконання, можна систематизувати в наступну таблицю:

Ситуація	Завдання критичного мислення	Вміння, які практикуються
Орієнтація на світ студентів	1. Спостереження 2. Припущення	1. Спостережливість 2. Слухання 3. Використання життєвого досвіду 4. Висловлення власної думки 5. Визначення цінностей
Зосередження на темі	1. Розуміння і організація 2. Інтерпретація	1. Підведення підсумків 2. Виокремлення необхідних деталей 3. Відтворення послідовності 4. Сортування 5. Порівняння і протиставлення 6. Пояснення причини і слідства 7. Виведення висновків 8. Інтерпретація значень 9. Припущення 10. Теоретизування
Зосередження поза темою	1. Запит подальшої інформації 2. Аналіз і оцінка 3. Прийняття рішень	1. Опитування громадян 2. Опитування спеціаліста 3. Дослідження 4. Синтез інформації 5. Критика 6. Рефлексія пов'язаних ідей 7. Створення логічних висновків 8. Переоцінка припущень 9. Пропозиція рішень 10. Вирішення проблем 11. Вживання заходів 12. Прийняття участі

Технологія розвитку критичного пропонує конкретні методи і прийоми, спрямовані на організацію свідомого творчого процесу пізнання світу, визначення проблемної ситуації та її розв'язання.

Ми не пропонуємо чіткий алгоритм дій викладача з формування критичного мислення в студентів, але розробили та апробували на заняттях з англійської мови професійного спрямування комплекс завдань для студентів морських спеціальностей, які спонукають і стимулюють студентів до критичного мислення Київської державної академії водного транспорту імені Петра Конашевича-Сагайдачного у 2018-2019 навчальному році.

Ми надаємо зразки запропонованих вправ.

#### Технологія “Alien Travel Guide”

Це завдання заохочує студентів до дослідження своєї особистості та свого місця у суспільстві. Йдеться про те, що вони роблять і цінують з нової точки зору. Відповіді на деякі запитання вимагають припущень, а деякі розгляду простих життєвих ситуацій. Можна запропонувати сценарій, в якому один із студентів – прибулець, а інший – туристичний агент.

Нижче наводиться зразок завдання, яке можна запропонувати майбутнім морякам.

You are conducting a tour for aliens who are visiting a ship. One of the aliens is confused, and turns to you for help. Try answering these questions:

- What is a ship and why do humans use them?
- What is “crew” and why is it so important for seafarers to be part of it?
- Why do humans get so emotional in emergencies on board a ship?
- What would happen if no human could ever steer a vessel?

#### **Технологія “Talk it out”**

Час для великих дебатів! У цьому завданні студенти мають змогу прийняти правильне на їхню думку рішення і захищати свою позицію з точки зору логіки, міркування, знань і здорового глузду.

Нижче наведено список сценаріїв для обговорення. Вони засновані головним чином на етиці і моральності. Такі завдання заохочуватимуть студентів зайняти позицію і відстоювати свою точку зору.

1. James finds an expensive ring in the ship’s passageway. It has no name on it, and it’s not near anyone’s cabin. Should he:
  - a. give it to the lost and found
  - b. ask if it belongs to anyone on a ship
  - c. keep it and not say anything
2. You saw the Bosun stealing the Master’s important documents. Should you:
  - a. tell the Master about it
  - b. try solving a problem with the Bosun yourself
  - c. tell nothing about it

#### **Технологія “You Name It”**

Необхідно відповісти на запитання і зробити це якомога швидше.

##### **Name three things on a ship that:**

- 1) are round on a ship
- 2) are orange
- 3) are situated aft
- 4) you enjoy doing
- 5) you hate doing
- 6) only the Master can do
- 7) you see every morning
- 8) scare you at sea
- 9) are situated on a deck
- 10) produce sound signals on board a ship

##### **Name a crew member who:**

- 1) talks more than you
- 2) talks less than you
- 3) works harder than you
- 4) doesn’t always keep safety rules
- 5) likes giving orders
- 6) is always nice to you
- 7) is lazy
- 8) is responsible for cargo
- 9) wants to be the Chief Officer

#### **Технологія “What Would Happen If”**

Це завдання розроблене для того, щоб допомогти студентам навчитись мислити зі сторони та віднайти нові способи сприйняття світу.

Answer these questions using creative and constructive ideas. You can use as much details as you like. Try to think of your own “What would happen questions”.

What would happen if...

- all electronic equipment suddenly failed on board a ship?
- all crew members forgot what their duties were?
- all the sea animals could suddenly communicate with you in your own language?
- you woke up one morning to discover you and your crew had appeared on a desert island?
- all crew members spoke different languages?
- you activated the EPIRB by mistake?

#### **Технологія “Total recall”**

Завдання тренує пам’ять і вміння зосереджуватись.

Look at the saving equipment and words on the page for one minute. Next, try to write down everything you remember seeing and reading on the page. If you are doing this as a colour print-off, try recalling the specific colour of each word and shape too, if you can.

#### **Технологія “You Know the Rules”**

Правила і закони, які існують в нашому житті, створені для того, щоб направляти та захищати людей, та підтримувати порядок у суспільстві.

Imagine that you get to make three rules that everyone on a ship must follow. What rules would you make and why?

Rule 1 I chose this rule because

## Rule 2

## Rule 3

**Технологія “Team work”**

Це завдання розвиває вміння працювати у команді, вміння домовлятися.

Work in team – team members have all the necessary stationary. Draw a ship and surrounding area together. Discuss what kind of ship it is, colour, crew members on board, where the ship is situated.

**Висновки.** На основі опрацьованих матеріалів, можемо зробити висновки, що людина з добре розвиненим вмінням мислити критично:

- піднімає життєво важливі питання і проблеми, формулюючи їх ясно і точно;
- збирає і оцінює необхідну інформацію, використовуючи абстрактні ідеї, щоб ефективно інтерпретувати їх;
- робить добре аргументовані висновки і приймає рішення, перевіряючи їх на відповідність критеріям і стандартам;
- мислить відкрито, оцінюючи наслідки та роблячи припущення;
- ефективно взаємодіє з іншими, вирішуючи складні проблеми.

Отже, можемо впевнено стверджувати, що критичне мислення – це “мислення оціночне, рефлексивне”, для якого знання є не кінцевою, а відправною точкою, аргументоване і логічне мислення, яке базується на особистому досвіді і перевірених фактах. Навчання, орієнтоване на вироблення вмінь критичного мислення, передбачає не просто активний пошук студентами інформації для засвоєння, а щось більше: співвіднесення того, що вони засвоїли з власним досвідом, а також порівняння засвоєного з іншими дослідженнями в даній галузі знань. Навчаючи студентів мислити критично, викладачі тим самим заохочують їх до самостійного вирішення проблем, до пошуку необхідних відомостей, самостійного здобування знань, придбання нового досвіду, доречного, усвідомленого застосування набутих знань на практиці. Ми рекомендуємо викладачам англійської мови використовувати ігри та вправи, які не тільки розвивають мовлення студентів-майбутніх моряків, а й критичне мислення.

**Література:**

1. Авершин А. О., Яковенко Т. В. Формування критичного мислення у студентів інженерно-педагогічних ВНЗ. *Збірник наукових праць: Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2009. № 24-25. С. 134-145.
2. Громова Н. М. Проблема критичного мислення у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2014. Вип. 3.
3. Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Академвидав, 2011. 464 с.
4. Терно С. О. Теорія розвитку критичного мислення (на прикладі навчання історії) : посібник для вчителя. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2011. 105 с.
5. Тирон О. М. Психолого-педагогічні основи формування іншомовної компетентності майбутніх моряків: автореф. дис. кандидата психолог. наук: 19.00.07 / Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2016. 26 с.
6. Головська І. Г., Талабішка І. Р. Упровадження стратегій критичного мислення на уроках англійської мови. *Наука і освіта*. 2014. № 2. С.72-77.
7. Халперн Д. Психологія критического мышления. СПб.: Питер, 2000. 512 с.
8. Beaumont John. A Sequence of Critical Thinking Tasks/Borough of Manhattan Community College City University of New York. *TESOL Journal*. 2010. 1.4. P. 1-22.
9. Edward M. Glaser. An Experiment in the Development of Critical Thinking. AMS Press. 212 p.
10. Paul R. Critical Thinking: How to Prepare Students for a Rapidly Changing World. 4th ed. Foundation for Critical Thinking, 1995. ISBN 0-944583-09-1.
11. Scriven M., Paul R. W. Defining Critical Thinking. *8th Annual International Conference on Critical Thinking and Education Reform*, Summer 1987. National Council for Excellence in Critical Thinking
12. James R. Elkins, Professor of Law, West Virginia University. Alternating Currents in One Teacher’s Thinking about the Critical Thinking Movement. Posted as web-pages on November, 1998. URL: <http://myweb.wvnet.edu/~jelkins/critproj/overview.html>